

Розповідаючи про різні курйозні ситуації, О.Стороженко дає можливість читачеві зробити висновок, що, можливо, саме Гоголь поклав початок формуванню його художнього обдарування та естетичних смаків, звернувши увагу на те, що український народ з його звичаями, повір'ями, переказами та легендами "источник обильный, неисчерпаемый, рудник богатый и еще не початый"³³.

1884 р. в журналі "Киевская старина"(№ 12) з'явилися спогади про слідчу діяльність О. Стороженка, написані М. Стороженком – "Два эпизода из следовательской деятельности А.П. Стороженко", де зауважується, що письменнику були характерні "глубокое знание народной жизни, тонкий психический анализ и мягкая, завлекательная речь, которую мы наблюдаем в его литературных произведениях"³⁴. Також він відзначався великим мистецтвом розкривати найскладніші судові справи. У спогадах йде мова про два таких випадки: про розслідування вбивства селянина, яким зацікавився імператор Микола I, та крадіжки у відомого аристократа Мусіна-Пушкіна. Слід зазначити, що здатність до аналітичного аналізу відобразилась і в Стороженкових творах з детективними сюжетами, наприклад в оповіданні "Розумний бреше, щоб правди добути".

Збереглися спогади сучасників про останній період життя письменника: "Живя в Бресте, Алексей Петрович посвящал много времени музыке. Часто устраивались в разных домах музыкальные вечеринки, в которых Алексей Петрович принимал всегда самое живое участие... Иногда музыка прекращалась и уступала место литературе; тогда Алексей Петрович вынимал рукопись из кармана и сам читал вслух какое-нибудь, приготовляемое к печати, свое сочинение. Такие же чтения устраивались иногда в местном клубе. Некоторые лица, слышавшие отрывки "Марка Проклятого" в чтении Алексея Петровича, до сих пор с удовольствием вспоминают об этом"³⁵.

Таким чином, листи та спогади, пов'язані з іменем Олекси Стороженка, є неоціненним джерелом для розуміння його творчої особистості, мистецьких уподобань, джерел письменницького надбання, творчих планів та громадянської позиції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сфремов С. Історія українського письменства. – К., Femina, 1995. – С.403; 2. Зеров М. Олекса Стороженко // Зеров М. Твори: У 2 т. – К., 1990. – Т.2. – С.21; 3. Цит. За вид. Стороженко О. Твори. В 4 т. – Харків: Держвидав України, 1928. – Т.I. – С.325; 4. Стороженко О. Твори. В 4 т. – Харків: Держвидав України, 1928. – Т.IV. – С. 290; 5. Барвінський О. Образки з громадянського і письменського розвитку русинів. Листи П. Куліша. – Львів, 1912. – С.183; 6. Стороженко О. Твори. В 4 т. – Харків: Держвидав України, 1928. – Т.IV. – С.331-332; 7. Там само. – С.330; 8. Там само. – С.333; 9. Там само. – С.294; 10. Там само. – С.294-295; 11. Там само. – С.295; 12. Там само. – С.294; 13. Там само. – С.295; 14. Там само. – С.300-301. 15. Там само. – С.295. 16. Там само. – С.299. 17. Там само. – С.297; 18. Там само. – С.296; 19. Там само. – С.316; 20. Там само. – С.311; 21. Там само. – С.323; 22. Там само. – С.318. 23. Там само. – С.324-325; 24. Там само. – С.317; 25. Там само. – С.296; 26. Там само. – С.298-299; 27. Там само. – С.324; 28. Там само. – С.299; 29. Там само. – С.308; 30. Там само. – С.292; 31. Там само. – С.293; 32. Там само. – С.313; 33. Там само. – С.348; 34. Там само. – С.358; 35. Н(ауменко). Из записной книжки (Несколько мелочей из жизни А.П. Стороженка.) // Киевская старина. – 1886. – №5. – С.180.

Г.В. Поташнікова

УПРАВЛІННЯ ТА СТРУКТУРА МИТНИХ УСТАНОВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Розроблення оптимальної структури митних органів України є однією з проблем сьогодення. Аналіз роботи митної служби, а також вивчення сучасних тенденцій, що характерні для світового товариства, поставили перед митною службою ряд нових завдань, виконання яких потребує модернізації діяльності митної служби України та постійного удосконалення її структури. Відповідно до «Концепції модернізації діяльності митної служби України» підвищення рівня ефективності механізму управління діяльністю митної служби та удосконалення митної інфраструктури дозволить Державній митній службі України максимально наблизити діяльність до міжнародних стандартів шляхом спрощення та уніфікації митних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України, а також сприятиме впровадженню в дію сучасних світових технологій та методів запобігання порушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності, які є основною складовою економічної, соціальної, екологічної та технічної безпеки для держави та

світового співтовариства¹.

Проблема пошуку оптимального механізму управління та структури митних органів не нова у історії України, про що свідчить ціла низка наукових праць та публікацій. Дослідники, звертаючись до питання функціонування митниць, торкалися і даної проблематики.

В. Чорний у праці «Україна і митна політика» подає історію митного відомства, структуру митних установ України кінця XIX-початку XX ст., дає характеристику функціям Департаменту митних зборів, аналізує нормативну базу щодо прав, обов'язків та меж повноважень начальника митного округу, окружного ревізора, управляючого митною установою². Цікаву інформацію про кількість митних округів та митних установ, їх класифікацію за Статутом 1857 р., структуру центрального апарату митного управління Російської імперії у XIX ст. містить «Історія митної справи в Україні»³. Визначення поняття «митні установи», причини виникнення митних установ, основні функції, категорії митних установ кінця XIX – початку XX ст., які діяли у межах Російської імперії, – це інформація, котру можна почерпнути з Енциклопедичного словника Брокгауза, Ефрона⁴. О.В. Морозов у своїй науковій роботі схематично зображує структуру апарату головного митного управління в період з 1811 по 1916 рр.⁵ У статтях С. Єсеніна⁶, М. Полюляка⁷ міститься інформація про організаційну структуру управління митними установами, діяльність митних установ Подільської та Волинської губерній у XVIII-XX ст., штатні посади. У праці російського вченого Ю.Г. Кисловського окремих розділ розкриває питання структури та завдань Департаменту митних зборів, інфраструктури митних установ Російської імперії кінця XIX-початку XX ст.⁸ Важливим джерелом для дослідження структури митних установ Правобережної України кінця XIX-початку XX ст. є певні статистичні видання, як то: «Военно-статистическое обозрение Вольнской губернии»⁹ за 1887 р., «Отчет Подольского губернского статистического комитета»¹⁰ за 1886 р., «Обзор Подольской губернии»¹¹ за 1909 р., «Сборник сведений о Подольской губернии» за 1882¹² та 1884 р.¹³, «Юго-Западный край в экономическом отношении»¹⁴.

Вище перераховані джерела дають змогу скласти загальну картину щодо структури митного відомства та митних установ на території царської Росії наприкінці XIX-початку XX ст. Автор статті, використавши ці праці та ряд архівних документів, спробував з'ясувати механізм управління та особливості інфраструктури митних установ на Правобережній Україні, оскільки дана проблематика мало досліджена і потребує додаткової уваги.

В роки „Великих реформ” 60-70-х рр. XIX ст. змінилось управління митною справою. Ці трансформації були тісно пов'язані з реформуванням фінансової системи Російської імперії. В 1860 р. було створено Державний банк, через два роки в руках міністра фінансів були зосереджені всі розпорядчі функції загальнодержавних прибутків і витрат. Департамент зовнішньої торгівлі з жовтня 1864 р. за рішенням Державної Ради було переіменовано у Департамент митних зборів.

У 1871-1884 рр. Департамент митних зборів складався з 5 відділень (15 столів), канцелярії, архіву, у 1906 р. – з семи відділень, 1913 р. - дев'ять.

До цілей і функцій Департаменту відносились: по-перше, фіскальні (митні податки у загальній масі бюджету держави складали приблизно 14%)¹⁵; по-друге, економічні, що обмежували ввезення та вивезення товарів, і якими держава намагалася розвинути деякі з галузей внутрішньої промисловості, а іноді скоротити імпорт по відношенню до експорту і запобігти таким шляхом надто великому вивезенню капіталів, покращити умови грошового обігу та кредиту; по-третє, поліційні, які обмежували й контролювали ввезення предметів, небезпечних із точки зору охорони існуючого державного та суспільного ладу, охороняли деякі галузі промисловості від шкоди, яка могла б бути заподіяна ввезенням окремих товарів. А також охорона державного кордону та боротьба з контрабандою; по-четверте, інформаційно-статистичні, які забезпечували реєстрацію зовнішньої торгівлі, що можлива лише при правильному митному контролі. З точки зору спеціалістів митного відомства лише за наявності повних, різнобічних і правильних даних про рух товарів через кордон можливе було складання доцільного митного тарифу, вироблення раціональних заходів для заохочення внутрішнього виробника, укладання вигідних торговельних трактатів, проведення дійсно необхідних шляхів сполучення. З такою метою підпадали перевірі з документами та огляду навіть такі товари, вивезення яких допускалося безмитно.

Крім того, Департамент через усі свої структури здійснював безпосереднє керівництво митними установами по виконанню митного законодавства, створював необхідні умови для їх діяльності; розробляв з участю своїх дорадчих органів – Особливої установи канцелярії Департаменту і особливих комісій, законодавчі, нормативні документи з митної справи (Статут, правила, інструкції); займався питаннями добору та звільнення працівників митних установ, проходження служби. Так, директор Департаменту надавав подання Міністру фінансів на

призначення і звільнення керівників місцевого митного управління - начальників округів, інспекторів митних дільниць, управляючих митницями першого та другого класу. Призначення та звільнення начальників інших митниць та застав Департамент здійснював самостійно, за поданням вачальників округів. Підвищення у класні чини, подання до нагород по службі начальники округів також здійснювали через Департамент. Сюди ж подавали й усі свідчення про чиновників, нездібних збо в моральності "з худого боку помічених".

Митне відомство, окрім Департаменту митних зборів, складало митні округи, митниці, митні застави, митні пости і перехідні пункти¹⁶.

Ще 1811 р. у Російській імперії було прийнято закон про "Встановлення митного управління по європейській торгівлі", відповідно до якого усі митні установи, в тому числі і ті, що знаходилися на території України, регіонально розподілялися на митні округи.

Усього було засновано одинадцять митних округів, п'ять з яких включали митні установи на території українських земель (повністю або частково): 7-й — Радзивилівський; 8-й — Дубосарський; 9-й — Одеський; 10-й — Феодосійський; 11-й — Таганрозький.

Радзивилівська, Гусятинська митниці III класу, Бердичівська, Волочиська, Київська, Ісаковецька митниці I класу, які розташовувалися на території Київської, Волинської та Подільської губерній, підпорядковувалися 7 митному округу.

З 1842 по 1856 рр. у структурі митних установ Правобережжя відбуваються такі зміни: ліквідовано Бердичівську митницю; створено Новоселицьку митницю I класу 2 розряду та Ліпканську митну заставу; Радзивилівській митниці надано права та обов'язки у здійсненні митної справи як митниці I класу I розряду, Гусятинській як митниці теж I класу, але 2 розряду, Волочиській та Ісаковецькій - III класу.

Протягом 1857-1864 рр. кількість митних установ Правобережжя залишалася незмінною, тільки відбулася ще вужча спеціалізація - митниці III класу поділено на два розряди (Волочиська митниця III класу I розряду, Ісаковецька - III класу 2 розряду).

У листопаді 1865 р. до митного Статуту 1857 р. були внесені зміни відносно класифікації митних установ і штатів, які набрали чинності з 1 березня 1866 р.

Залежно від більших чи менших прав, наданих митним установам у ввезенні та обкладенні митом товарів, вони підрозділялися на: головні складські митниці, митниці першого класу, митниці другого класу, митниці третього класу, митні застави і перехідні пункти.

Так, товари російського походження (як обкладені митом, так і не обкладені), могли ввозитися за кордон через усі митниці, застави та перехідні пункти.

Ділянку кордону Подільської та Волинської губернії з Австро-Угорщиною контролював Радзивилівський митний округ. До якого, відповідно до рішення Державної Ради 1865 р., входили митниці: I класу - Радзивилівська, Гусятинська, III класу - Ісаковецька, Волочиська, Дружпольська. Крім того, було створено Київську головну складську митницю.

До митниць першого класу належали митниці, до яких дозволялося привозити всі, не зборонені тарифом іноземні товари. Термін на очистку цих товарів митом встановлювався один рік, рахуючи з дня ввезення товарів. З цих митниць через усі портові й усі розташовані поблизу залізниці дозволялося вивозити протягом року назад, за кордон, іноземні товари без стягнення мита. Радзивилівській митниці надавалося право відправляти іноземні товари для очистки митом до Одеської митниці.

Митниці третього класу - митниці, до яких дозволялося привозити усі безмитні товари, за винятком машин та апаратів, крім землеробських. Термін для очистки товарів митом у митницях другого класу встановлювався два місяці з дня ввезення товарів. З цих митниць не дозволялося відправляти іноземні товари до інших митниць для очистки митом. Термін на стягнення мита з товарів у митницях третього класу встановлювався один місяць, починаючи з дня ввезення товарів¹⁷.

У 1877 р. кількість митних установ Радзивилівського митного округу збільшено на одну одиницю - поблизу села Колодного почала функціонувати Збаразька митна заставка¹⁸.

У наступні роки склад митних округів неодноразово змінювався. Ці зміни фіксувалися у митних статутах, особливих розпорядженнях Сенату, Державної Ради, Міністерства фінансів.

У межах Волинської губернії на 1878-1879 рр. функціонували три митниці - Радзивилівська, Волочиська, Дружпольська та Збаразька митна заставка¹⁹. У 1883 р. кількість митних установ Волинської губернії збільшилась до п'яти - Радзивилівська, Волочиська та Дружпольська митниці, Збаразька і Мервленська митні застави²⁰. Всі вище перераховані митні установи входили до Радзивилівського митного округу.

На території Подільської губернії в 1884 р. функціонували дві митниці – Густинська, Ісаковецька та Гуківська митна застава, які теж входили до складу Радзивилівського митного округу²¹.

У 1885 р. на території Правобережної України частково або повністю функціонували Радзивилівський (митниці: I класу - Радзивилівська, Волочиська, Гусятинська, Ісаковецька, II класу - Томашевська, III класу - Дружпольська; застави —Збаразька, Гуковська, Мервенська; перехідні пункти: Радзивилівський, Волочиський, Сатановський) та Бессарабський (митниця I класу Новоселицька) митні округи.

У 1896 р. рішенням Державної Ради Бессарабський митний округ було скасовано.

Митний Статут 1904 року встановив нову структуру митних органів. Митна система Росії складалася з Департаменту митних зборів, окружних і регіональних митних управлінь, митниць, застав, постів і пунктів.

На початок ХХ ст. на Правобережній Україні функціонував Південно-Західний митний округ, який мав зону діяльності сухопутний кордон з Австро-Угорщиною. До нього входили: митниці першого розряду Волочиська, Новоселицька, Радзивилівська; митниці II класу Гусятинська, Ісаковецька, Томашевська; застави Волочиська, Гуківська, Дружпольська, Збаразька, Перебійковська, Сатанівська та Радзивилівський митний пост²².

У 1909 р., порівняно з 1884 р., кількість митних установ Подільської губернії було збільшено на одну одиницю – Сатанівський перехідний пункт.

Щодо структури митних установ, то типовий штатний розклад митниці Російської імперії на початок ХХ ст. мав такий вигляд: управляючий; помічник управляючого; ревізори 1,2,3 розрядів; контролери 1,2,3 розрядів; секретар; помічник секретаря 1,2 розряду; казначей; помічник казначея 1,2 розряду; бухгалтер; помічник бухгалтера 1,2 розряду; пакгаузний та корабельний оглядач; помічник пакгаузного і корабельного оглядача 1,2 розряду; перекладач; ексекютор.

Штатна чисельність Волочиської митниці на початок ХХ ст. складала 19 одиниць: управляючий, ревізор 3 розряду, три контролери, секретар, казначей, бухгалтер, помічник бухгалтера, пакгаузний оглядач, помічник пакгаузного оглядача. Тоді як у Ісаковецькій митниці на цей самий період служило лише три працівники: управляючий, контролер, пакгаузний оглядач.

Діяльність працівників митних установ поділялась на дві категорії: служба внутрішня (секретарська і казначейська частини, бухгалтерія), служба зовнішня (пакгаузна, корабельна і оглядова частини).

Служба зовнішня:

1. Секретар займався діловодством з питань по роботі з особовим складом (листування про призначення, службові переміщення, відрядження, звільнення; підготовка подань про нагородження, стягнення, надання грошової допомоги, оформлення відпусток); узагальненням матеріалів та підготовкою доповідей для загальних зборів митниці зі спірних питань по застосуванню митної ставки до товару, реєстрацією та зберіганням зразків товарів; діловодством по поверненню надмірно стягненого мита й інших зборів та по накладенню стягнень за невірні об'яви товарів; конфіскаційним провадженням по порушенню митного статуту; архівним діловодством; діловодством по стягненню зборів за митний нагляд у приватних складах відповідно до ст. 525 Митного статуту; діловодством по руху пасажирів. У підпорядкуванні секретаря знаходилися перекладачі, робота яких полягала в розгляді та перевірці вантажних документів, перекладі скарг, які надходили до митної установи на іноземній мові.

2. Бухгалтерія поділялася відповідно до функціональних обов'язків на товарну та касову. В товарній велися справи: по зберігання оглядових документів, кожного дня готувалися огляди об'яв товарів і виписки з вантажних документів; по прийому об'яв і виписок повернених на митницю після огляду товарів; по прийому оглядових документів; по спостереженню за строком зберігання на складі; по прийому контрольних шнурових книг; по перевірці об'яв, виписок із книг для огляду товарів, заявлених в усній формі для пересилання в контрольну палату; по прийому наказів, повернених з пакгаузної контори; по перевірці інформації про кількість вивезених вантажів за наданими коносаментами, маніфестами, звітними реєстрами, нарахуванню та стягненню поподного збору за цими документами. Касова бухгалтерія займалася оприбуткуванням сум, котрі надходили до каси митниці по касових книгах, оприбуткуванням платежів за квитанціями казначейства і Державного банку, веденням відомості для порівняння надходжень митних зборів, фіксуванням суми, яка надійшла за прострочку закордонних паспортів та ін. На бухгалтерію також було покладено складання статистичних відомостей про вартість всіх проведених митницьких операцій.

3. Казначейська частина здійснювала прийом грошових знаків та ведення наступних книг: журналу надходжень, по обліку переданих на зберігання до кладової квитанцій Державного банку, по прийому зазначених квитанцій, по видачі митним чиновникам та іншим особам, які служать на митниці, грошового забезпечення, нагородних грошей, допомоги, штрафних.

Служба внутрішня:

На пакгаузних чиновників покладалися обов'язки проводити огляд товарів, завідувати приміщеннями складів і товарами, котрі зберігаються на складах, прийому, випуску товарних місць з відповідним обліком, складанню актів про пошкодження товару, нагляду за прийманням, відпуском залізничних потягів і за перевантаженням товарів, веденню контрольних пакгаузних книг, складання графіків чергування чиновників і оглядачів, нагляду за клеймінням товарів та кожноденному обліку клеймильних матеріалів.

Корабельна частина реєструвала прихід та відхід суден закордонного плавання чи каботажних, а також наглядали за вантажними операціями, які ті здійснювали (вивантаження, навантаження і ін.), приймала від шкіперів вантажні документи, вела облік матеріалів для опломбування люків суден і товарних місць, нагляд за опломбуванням, ведення статистики судоходства²³.

Оглядова служба проводила огляд товару для застосування до нього відповідної ставки Митного тарифу.

У 1912 р. було затверджено "Установлення місцевого митного управління", згідно з яким з 1 січня 1913 р. в імперії була проведена реформа митного управління. Відповідно до неї митні установи як прикордонні, так і внутрішні увійшли до складу митних дільниць. Найменування митних дільниць, їх кордони, місце розташування управлінь визначалося міністром фінансів, з подальшим опублікуванням через правлячий Сенат. Було визначено чотири види митних установ – відповідно до обсягу прав у провозі товарів і сплати мита, а саме: митниці першого класу, митниці другого класу, митні застави, митні пости.

Міністрові фінансів надавалося право (у тих випадках, коли не потрібне було додаткове фінансування з державної скарбниці) відкривати та скасовувати митні установи, а також змінювати місця їх розташування; переводити митні місця з одного класу або розряду до іншого. Про свої розпорядження він повідомляв урядовий Сенат для опублікування. Ці заходи Міністр фінансів здійснював, попередньо узгодивши з Міністром іноземних справ, а також з Міністром торгівлі й промисловості.

До митниць першого класу можна було привозити всі дозволені до ввозу товари. Щодо управління, – вони були підпорядковані безпосередньо Департаменту митних зборів.

До митниць другого класу також дозволялося привозити всі дозволені до ввозу товари, але крім тих, застосування яких до тарифу вимагало технічної експертизи або виявлялося особливо складним. Списки товарів, не дозволених до привозу у митниці другого класу, затверджувалися Міністром фінансів з подальшим опублікуванням через Сенат. По лінії управління вони були підпорядковані безпосередньо інспекторові митної дільниці.

До митних застав був вільним привіз усіх дозволених до пропуску через митниці другого класу товарів, якщо вони призначалися для місцевого споживання і якщо сума мита з них не перевищувала п'ятнадцяти карбованців у кожному окремому випадку привозу.

Через митні пости ввезення іноземних товарів не дозволялося. На ці установи покладался виключно пропуск прикордонних жителів.

На українських землях були створені такі інспекторські дільниці: III Південно-Західна; IV Одеська. Митні установи Правобережної України входили до III дільниці.

Отже, на кінець XIX-початок XX ст. відповідно до вимог часу: відбулася спроба удосконалити механізм управління митними установами шляхом проведення двох реформ у 1864 та 1912 рр. Кількість митних установ Правобережної України збільшувалась, що можна пов'язати з: значним пожвавленням торгівлі у даному регіоні; промисловим і технологічним зростанням регіону; посиленням ролі кордону з Австро-Угорщиною як головного експортного напрямку.

Кількість же штатних одиниць визначалася відповідно до інтенсивності товаро і пасажиропотоку через ту чи іншу ділянку кордону, де розташовувалася митна установа.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Державної митної служби України від 17 жовтня 2006 р. №895 «Про затвердження Концепції модернізації діяльності митної служби України»; 2. Чорний В. Україна і митна справа. – К.: КВІЦ, 2000. – С.80-138; 3. Історія митної справи в Україні. – К.: Знання, 2006. – С.371-375; 4. Энциклопедический словарь. –

Т.ХХХІІ"а". – С.-Петербург, 1901. – С.577-588; 5. Морозов О.В. Вплив нової митної політики на соціально-економічний розвиток українських губерній у складі Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. – 2000 – С.204; 6. Єсюнін С. Історія прикордонних та митних установ Хмельниччини. // Літопис Хмельниччини. Красназвичай збірник. – Хмельницький, 2001. – С.43; 7. Поллюляк М. Особливості розвитку митної справи на Поділлі наприкінці ХVІІІ – протягом ХІХ ст. (історичний аспект) // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – №2. – С.75-79; 8. Кисловський Ю.Г. История таможи Государства Российского 907-1995. – Москва: „Автор”, 1995. – 276с.; 9. Военно-статистическое обозрение Вольнской губернии. – Ч.І. – К., 1887. – 365с.; 10. Гульдман В.К. Отчет Подольского губернского статистического комитета за 1886 г. – Каменец-Подольский, 1888. – С.47-52; 11. Обзор Подольской губернии за 1909 г. – С.77; 12. Сборник сведений о Подольской губернии. – Выпуск II. – Каменец-Подольский, 1882. – 15с.; 13. Сборник сведений о Подольской губернии. – Выпуск III. – Каменец-Подольский, 1884. – 99с.; 14. Юго-Западный край в экономическом отношении. Сборник статей. // Под ред. А.И. Ярошевича. – Выпуск VII. – Киев, 1913. – 101с.; 15. Энциклопедический словарь. – Т.ХХХІІ а. – С.-Петербург, 1901. – С.585; 16. Чорний В. Україна і митна справа. – К.: КВІЦ, 2000. – С.118-119; 17. Свод учреждений и Уставов таможенных Издание 1892 г. Ст.1,2. Свод законов Российской империи. Издание 1892 г. – Т. VI. – СПб., 1892. – С.1; 18. Ми – митники. Альманах. – Тернопіль: Лілея, 2002. – С.11; 19. Дело о торговле контрабандными товарами в м. Радзивилове. 1870 г. – Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві (далі - ЦДАУ в м. Києві). – Ф.442. – Оп.533. – Спр.158. – Арк.39; 20. О поступлении таможенных сборов по Вольнской губернии 1883 г. – ЦДАУ в м. Києві. – Ф.442. – Оп.537. – Спр.183. – Арк.17; 21. О поступлении таможенных сборов по Подольской губернии. – ЦДАУ в м. Києві. – Ф.442. – Оп.538. – Спр.202. – Арк.29; 22. Карта таможенных учреждений с обозначением количества и ценности привоза и вывоза товаров, согласно обзора внешней торговли. – ЦДАУ в м. Києві. – Ф. КМФ 12. – Оп.1. – Спр.274; 23. Там само.

О.Б. Поміха

СТЕПАН БАРАН. ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1921-1939 РР.)

Степан Баран, ім'я якого повертається до нас із забуття, – визначний західноукраїнський політичний та громадський діяч, палкий патріот своєї країни, невтомний борець за її державну незалежність. За фахом – адвокат, захисник галицького селянства, був ентузіастом кооперативного будівництва у Галичині, науковцем і видатним публіцистом. С. Баран - активний діяч "Просвіти", наукового товариства імені Т.Г. Шевченка, автор багатьох досліджень та публіцистичних праць.

Його життєвий шлях (1879-1953 рр.) дуже тісно пов'язаний з історією визвольних змагань галицьких українців першої половини ХХ століття. Як відзначала М. Рудницька (депутат до польського сейму від Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)), історичний шлях Галицької України цього періоду, її розвиток, її змагання впродовж кількох десятиліть так сильно позначені печаттю його духа, збагачені його творчою ініціативою, його невсипущою працею, що годі розглядати одне без зв'язку з другим, годі часто навіть розрізнити, чи перед нашою увагою пересуваються картини піввікової політичної діяльності С. Барана, чи може це картини головних етапів політично-державного відродження українського народу¹.

На жаль, сьогодні залишається мало досліджена громадська та політична діяльність Степана Барана, зокрема на Тернопільщині. Окремі її аспекти частково розглядає М. Кугутяк в одній зі своїх статей², а також у першому томі монографії, присвяченої історії української націонал-демократії³. Позицію С. Барана в польському сеймі у справі "пацифікації" частково висвітлює О. Зайцев⁴. Окремі відомості про громадське та політичне життя С. Барана поміщені у біографічному збірнику "Визначні постаті Тернопілля"⁵, в історико-мемуарному збірнику "Шляхами Золотого Поділля"⁶, виданого в українській діаспорі, у книзі І. Сагана "Видатні постаті на карті Мостищини"⁷, а також Б. Головина «Статті. Інтерв'ю. Спогади»⁸. Окремі дані про роботу С. Барана в Українському кооперативному банку у Тернополі подає Л. Бойцун у своїй монографії "Тернопіль у плінні літ"⁹. Таким чином, громадська та політична діяльність Степана Барана на Тернопільщині не стала предметом детального наукового дослідження.

Тому у даній статті на основі конкретних прикладів і фактів зроблена спроба висвітлити окремі сторінки тернопільського періоду життя Степана Барана, а саме: його роль у діяльності тернопільської філії "Просвіти", робота в Українському банку кооперативному (Повітовому товариство кредитове) у Тернополі; окремі аспекти його видавничої діяльності; членство в Українському національно-демократичному об'єднанні, а відтак і посольська місія у польському сеймі (парламенті) від міста Тернополя впродовж 1928-1939 рр.

Життєвий і творчий шлях Степана Барана надзвичайно багатогранний. Він - уродженець Львівщини (село Крукеничі Мостиського району), але палке бажання якнайбільше прислужитися